

Πηγή: **24 γράμματα για μια θεατρική παράσταση της αρχαιότητας, σελ. 46 -48**

<http://ancienttheater.culture.gr/el/>

Η σκηνή

Έως περίπου τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. η σκηνή λειτουργούσε ως φόντο για τη δράση και ως αποθηκευτικός χώρος για τα υλικά των παραστάσεων. Φαίνεται ότι για πρώτη φορά ενσωματώθηκε στη σκηνική δράση το 458 π.Χ. για τις ανάγκες της *Ορέστειας* του Αισχύλου. Στο ξύλινο, αρχικά, κτίσμα της σκηνής προστέθηκε μία κεντρική θύρα, από την οποία έβγαιναν και έμπαιναν οι υποκριτές. Στις περισσότερες τραγωδίες η σκηνή παρίστανε ένα παλάτι ή ένα ναό, ενώ σε λίγες περιπτώσεις κάτι άλλο, όπως ένα στρατιωτικό αντίσκηνο στον *Αίαντα* ή μία σπηλιά στον *Φιλοκτήτη* του Σοφοκλή.

Στην κωμωδία το σκηνικό οικοδόμημα παρίστανε ένα ή περισσότερα σπίτια, όπου κατοικούσαν οι ήρωες του έργου. Οι υποκριτές εμφανίζονταν από τις θύρες της σκηνής που ήταν συνήθως τρεις. Ενίοτε η σκηνή απεικόνιζε δύο διαφορετικούς τόπους στη διάρκεια του ίδιου έργου. Στην *Ειρήνη* του Αριστοφάνη αναπαριστούσε σε κάποιες σκηνές το σπίτι του Τρυγαίου, ενώ σε άλλες την κατοικία του Δία στον Όλυμπο.

Σκηνογραφία: η ζωγραφική της σκηνής

Στα αρχαία κείμενα η λέξη σκηνογραφία σημαίνει την ζωγραφική τοπίων και κτισμάτων με προοπτική απόδοση, ώστε να δίνουν την εντύπωση του αληθινού. Χρησιμοποιήθηκε στο αρχαίο θέατρο μετά τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. και την εισήγαγε ο ζωγράφος Αγάθαρχος από τη Σάμο.

Οι ερευνητές θεωρούν ότι οι εικόνες ζωγραφίζονταν είτε απευθείας πάνω στον τοίχο της σκηνής είτε πάνω σε υφάσματα. Σύμφωνα με την τρίτη και πιο διαδεδομένη άποψη, τοποθετούσαν στην πρόσοψη της σκηνής ξύλινους ζωγραφικούς πίνακες. Οι πίνακες δεν ήταν διαφορετικοί για κάθε έργο. Υπήρχαν όμως ορισμένοι τύποι απεικονίσεων, ανάλογα με τον τόπο δράσης του έργου. Αν εκτυλισσόταν στην εξοχή, οι πίνακες πιθανόν απεικόνιζαν τοπία με δέντρα, βράχους και βλάστηση, όπως στον *Φιλοκτήτη* του Σοφοκλή ή στους *Όρνιθες* του Αριστοφάνη. Διαφορετικές θα ήταν οι απεικονίσεις για τα έργα που διαδραματιζόνταν κοντά σε μια ακρογιαλιά ή απαιτούσαν σκηνικό στρατοπέδου, όπως η *Εκάβη* και οι *Τρωάδες* του Ευριπίδη. Ίσως, πάλι, να αρκούσε ένα απλό σύμβολο ζωγραφισμένο στον πίνακα, όπως ένα δέντρο που παρέπεμπε σε ένα άλσος ή ένα ψάρι που έκανε τους θεατές να φαντάζονται τη θάλασσα.

Στα ελληνιστικά χρόνια οι πίνακες τοποθετούνταν σε δύο διαφορετικά σημεία της σκηνής, στο προσκήνιο και στο λογείο. Το προσκήνιο ήταν μία στοά μπροστά από τη σκηνή και στηριζόταν σε κίονες. Οι πίνακες κάλυπταν τα κενά ανάμεσα στους κίονες και είχαν σχετικά μικρές διαστάσεις. Τα θέματα που απεικόνιζαν ήταν διακοσμητικά και δεν σχετίζονταν με τα έργα. Σύμφωνα με σχετικές επιγραφές, κάθε θέατρο είχε μόνο μία σειρά από τέτοιους πίνακες. Στην οροφή του προσκηνίου βρισκόταν το λογείο, ένα ξύλινο πατάρι στο οποίο εμφανίζονταν οι υποκριτές. Στον τοίχο της σκηνής, πίσω από το λογείο, τοποθετούνταν μεγαλύτεροι και πιο επιβλητικοί πίνακες. Ίσως να κάλυπταν ακόμα και τις θύρες της

σκηνής, οπότε πάνω στους πίνακες θα διαμορφώνονταν ανοίγματα για την εμφάνιση των υποκριτών.

Σύμφωνα με τον Ρωμαίο αρχιτέκτονα Βιτρούβιο, την περίοδο αυτή καθιερώθηκαν τριών ειδών «σκηνογραφίες», ανάλογα με το θεατρικό είδος των έργων. Η «τραγική» απεικόνιζε την πρόσοψη ανακτόρου ή ναού με κίονες και αγάλματα, η «κωμική» προσόψεις σπιτιών με παράθυρα και εξώστες, ενώ η «σατυρική» ειδυλλιακά τοπία με ρυάκια, δέντρα, βουνά και σπηλιές.

Στις περιόδους που δεν γίνονταν παραστάσεις οι πίνακες φυλάσσονταν στα παρασκήνια, ώστε να προστατεύονται από τις καιρικές συνθήκες. Επειδή, μάλιστα, τα έξοδα για την κατασκευή τους ήταν αρκετά, ακόμα κι όταν φθειρόνταν, επιδιορθώνονταν και συνέχιζαν να χρησιμοποιούνται.

Τα μηχανήματα

Αποτελούσαν μέρος του εξοπλισμού ενός αρχαίου θεάτρου και χρησίμευαν ως σκηνικά βοηθήματα. Ένα από αυτά ήταν το *εκκύκλημα*, μία ξύλινη κατασκευή τοποθετημένη επάνω σε ρόδες. Φυλασσόταν στο εσωτερικό της σκηνής και σερνόταν προς τα έξω την κατάλληλη στιγμή. Παρουσίαζε στους θεατές το θύμα κάποιου φόνου

που είχε συμβεί εκτός σκηνικού χώρου. Στο πίσω μέρος του στερεωνόταν ένα κάθετο ταμπλό που εμπόδιζε τη θέα προς το εσωτερικό της σκηνής. Το εκκύκλημα ήταν απαραίτητο γιατί στο αρχαίο θέατρο απαγορευόταν η παρουσίαση σκηνών βίας μπροστά στα μάτια των θεατών (βλ. λήμμα *θεατρικές συμβάσεις στην αρχαία τραγωδία*). Τη χρήση του εκκύκληματος διακωμώδησε ο Αριστοφάνης στους *Αχαρνές*, όπου ο υποκριτής στο ρόλο του Ευριπίδη το χρησιμοποιεί σαν όχημα για να βγει από το σπίτι του.

Ένα άλλο μηχανήμα ήταν η *μηχανή* ή *γερανός* (εικ. 57, αρ.4). Μετέφερε από ψηλά στην ορχήστρα τους υποκριτές που είχαν ρόλους θεών και η εμφάνισή τους ήταν καθοριστική για την εξέλιξη του έργου. Τα πρόσωπα αυτά, λοιπόν, αιωρούνταν δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι πετάνε. Η μηχανή χρησιμοποιήθηκε συχνά στις τραγωδίες του Ευριπίδη για την εμφάνιση όχι μόνο θεών αλλά και ανθρώπων. Στη *Μήδεια* η ηρωίδα εμφανίζεται μαζί με τα πτώματα των παιδιών της πάνω στο άρμα του Ήλιου που συμβολιζόταν από τη μηχανή (εικ. 58). Ο Αριστοφάνης, πάλι, έδωσε στη μηχανή κωμική διάσταση. Για παράδειγμα, στην *Ειρήνη* ο Τρυγαίος εμφανίζεται πάνω σε ένα ιπτάμενο γιγάντιο σκαθάρι που θα τον οδηγήσει στον Όλυμπο. Μάλιστα, λέει στον χειριστή της μηχανής να είναι προσεκτικός για να μην πέσει και τραυματιστεί.

Αργότερα, στα ελληνιστικά χρόνια τα σκηνικά έπρεπε να αλλάζουν πιο γρήγορα, επειδή η δράση των έργων εκτυλισσόταν σε διαφορετικούς τόπους. Τότε επινοήθηκε ένας ειδικός μηχανισμός, η *περιάκτος*. Την αποτελούσαν τρεις ενωμένοι μεταξύ τους πίνακες που σχημάτιζαν τρίγωνο και περιστρέφονταν γύρω από έναν ξύλινο άξονα. Κάθε πίνακας απεικόνιζε ένα διαφορετικό θέμα. Έτσι, με την περιστροφή της περιάκτου άλλοτε εμφανιζόταν, για παράδειγμα, ένα ορεινό τοπίο και άλλοτε μια παραθαλάσσια περιοχή. Συνήθως τοποθετούσαν τις περιάκτους στις δύο άκρες του λογείου, ώστε να κατατοπίζουν τους θεατές για το χώρο από τον οποίο έρχονταν κάθε φορά οι ήρωες (εικ. 57, αρ.5). Στις παραστάσεις χρησιμοποιούνταν δύο ακόμα βοηθητικά τεχνικά μέσα, το *κεραυνοσκοπείο* και το *βροντείο*. Το κεραυνοσκοπείο ήταν ένας ξύλινος άξονας που συγκρατούσε πίνακες με σχέδια κεραυνών ή μεταλλικές επιφάνειες που αντανακλούσαν το φως του ήλιου (εικ. 57, αρ.6). Χρειαζόταν να περιστρέφεται γρήγορα, ώστε να δημιουργείται στους θεατές η εντύπωση του κεραυνού. Αντίστοιχα, η χρήση του βροντείου προκαλούσε τον ήχο βροντής.

Ήταν ένα τεντωμένο δέρμα, πάνω στο οποίο άδειαζαν με δύναμη μολύβδινους βώλους από ένα χάλκινο δοχείο. Εξίσου έντονο κρότο προκαλούσαν ανακινώντας χαλίκια μέσα σε ένα μεταλλικό κύπελλο. Ο θεατρικός εξοπλισμός περιοριζόταν, κατά τον 5^ο τουλάχιστον αι., μόνο στο *έκκύκλημα* και τη *μηχανή*.

Το εκκύκλημα ήταν ένα είδος τροχοφόρου χαμηλού βάθρου· το έβγαζαν από την πόρτα της σκηνής στην ορχήστρα, όταν ήθελαν να υπαινιχτούν σκηνές που είχαν εκτυλιχθεί στο εσωτερικό ανακτόρου, ναού κλπ., σκηνές τις οποίες δεν μπορούσαν ή δεν επιτρεπόταν -σκηνές φόνου- να δουν οι θεατές.

Η μηχανή ήταν ένα γερανός, ο οποίος εμφάνιζε κάποιο θεό που ερχόταν πετώντας και συχνά έδινε λύση στα αδιέξοδα της υπόθεσης.

Ο Ευριπίδης χρησιμοποίησε συχνά στις τραγωδίες του τον *ἀπό μηχανῆς θεόν*. Ίσως μόνο αυτός μπορούσε να δώσει λύση στα πολύπλοκα προβλήματα της ανθρώπινης ψυχής που αποκάλυπτε ο στοχαστικός ποιητής!

Ο Ύπνος και ο Θάνατος μεταφέρουν με τη «μηχανή» τον Σαρπηδόνα από το πεδίο της μάχης στη Λυκία.

Αγγειογραφία, 430-380 π.Χ. Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη.

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ

ΤΕΧΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΕΤΣΑΚΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ